

Elektronikus kereskedelem kontra fogyasztóvédelem

Strihó Krisztina¹

A tanulmányban az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások néhány jogi aspektusa kerül bemutatásra, joghézagok és megoldásra váró, problematikus jogi helyzetek felvillantásával. Az új típusú ügylet jellegénél fogva (digitális eszközök segítségével tett jognyilatkozatok távollévő felek viszonylatában) kiemelkedő szerepet nyer a bizalom megteremtése a szerződő felek között. A jogviszony mindkét oldalán álló jogalanyt védelemben kell részesíteni különböző jogintézmények alkalmazásával.

Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás jellemzőinek, hatásának vizsgálata nem szűkíthető le annak polgári jogi aspektusaira, hiszen rendkívül komplex, szinte minden jogterületre begyűrűző, a gazdasági folyamatok során előtérbe kerülő kérdésről van szó.

Kulcsszavak: elektronikus kereskedelem, fogyasztóvédelem, elektronikus kereskedelmi szolgáltató védelme

1. Bevezetés

A globalizációs folyamat hatása átszövi életünk, társadalmi- és gazdasági viszonyaink szinte minden szegmensét. A robbanásszerű technológiai fejlődés következtében, a különböző elektronikus kommunikációs eszközök, berendezések megjelenésével, dinamikus korszerűsítésével a digitális környezet feltűnik valamennyi területen. A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács állásfoglalása is hangsúlyozza, hogy a gazdasági és a társadalmi átalakulás előfeltétele az információtechnológiai forradalom, ugyanakkor az információs folyamatok mellett a társadalom valamennyi alegységére kiterjesztően tartja értelmezhetőnek az információs társadalom fogalmát (NHIT 2006), mivel e jelenség áthatja életünk valamennyi jogviszonyát, tranzakcióját. A jogalkotó számára is kihívás az elektronikus úton létesített kontraktusokra irányadó normatív háttér megalkotása, hiszen a jogalanyok nagy része a kézzel fogható, papír alapú jogügyletek érvényességében bízik.

Jóllehet az online módszerek felgyorsítják a folyamatot, sokan mégis a nehézkesebb, de megszokott és elfogadott, személyes találkozás közbeiktatásával kötött megállapodásokat részesítik előnyben. Továbbá a technológia- és médiasemlegesség követelménye értelmében olyan jogszabályok elfogadására van szükség, amely különböző jogtechnikai megoldások (nyitott törvényhely, példálózó felsorolás) érvényesítésével biztosítják, hogy gyakori módosítás nélkül is kiterjedjen a norma hatá-

¹ dr. Strihó Krisztina, PhD-hallgató, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárás-jogi Tanszék (Szeged).

lya az egyre fejlettebb digitális eszközökkel létesített jogügyletekre. A digitális jognyilatkozat elismerése elvének értelmében a nemzeti jogalkotás során olyan rendelkezések beiktatására van szükség, amelyek biztosítják az elektronikus ügyletek joghatásbeli egyenrangúságát az írásbeli dokumentumokkal. Megfelelő garanciális rendelkezéseket, intézményeket kell beiktatni a szerződő felek - a fogyasztó és a szolgáltató - jogi védelme érdekében. A szolgáltatás igénybe vevője hátrányos helyzetben van, mivel foglalkozási körén kívül köt szerződést, tehát a jogügylet szempontjából lényeges információkkal nem rendelkezik. Több szakirodalomban olvashatjuk, például Hámori tanulmányában, hogy „a bizalom kulcsfontosságú mindenütt, ahol kockázat, bizonytalanság vagy kölcsönös függőség áll fenn” (Hámori 2004, 832. o.).

Kompenzációként a jogalkotó a szolgáltató oldalán széles körű tájékoztatási kötelezettséget ír elő, valamint speciális adatkezelési és fogyasztóvédelmi rendelkezéseket kell betartani az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás nyújtása során. A szolgáltatót viszont védelmezni kell a komolytalan, vagy nem cselekvőképes személyek megrendeléseivel szemben. A jogviszony másik oldalán lévő alany védelmének kérdésével Hámori is foglalkozik. Előre lépésnek tartja, hogy „az eBay bevezetett egy új rendszert az új ügyfelek ellenőrzésére, amely egyúttal nyomon követi a régi ügyfelek címváltozásait is. Az ellenőrzéskor azonban nem vizsgálják a hitelképességet, csak azt, hogy valódi-e az internetcím és a név. Így az eBayre való belépéskor a csalókkal való találkozás kockázata még mindig nagyon magas (Hámori 2004, 840. o.).” A dolgozat szerzője további megoldási javaslatokat vet föl a kapcsolódó részben. Emellett a szerződő partnereken túl biztosítandó a szerződés közvetett tárgya² jogosultjainak a jogi védelme is, például könyvvértékesítés során a szerzőké.

Jelen tanulmány célja a bevezetőben felsorolt kérdések kifejtése. Az on-line ügyletekkel kapcsolatos, problematikus rendelkezések, jogintézmények elemzésére az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás meghatározását, rendszertani helyének megállapítását, továbbá a digitális úton tett jognyilatkozatokra, megállapodásokra alkalmazandó joganyag meghatározását követően kerül sor.

² A kontraktus közvetett tárgya az az áru, amelyre nézve a szerződéskötés elektronikus úton történik, illetve esetlegesen a teljesítés és az ellenszolgáltatás nyújtása is, vagyis amelyre a jogügylet közvetlen tárgyaként meghatározott magatartás – üzletszerű értékesítés, csere vagy más módon történő igénybevétele irányul [Ektv. 2. § a) pontja].

Az áru hatálya alá tartozik a termék, az ingatlan, a vagyoni értékű jog és a szolgáltatás [2008. évi XLII. törvény 2. § 1) pont]. Termék minden birtokba vehető forgalomképes ingó dolog –ide nem értve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt- és a dolog módjára hasznosítható természeti erő [2008. évi XLII. törvény 2. § f) pont]. Szolgáltatásnak tekintendő minden olyan ellenszolgáltatás ellenében végzett tevékenység, amely a megrendelő, illetve a megbízó igényének kielégítésére valamely eredmény létrehozását, teljesítmény nyújtását vagy más magatartás tanúsítását foglalja magában, kivéve a terméket, az ingatlant és a vagyoni értékű jogot [2008. évi XLII. törvény 2. § g) pont].

2. Az elektronikus kereskedelem fogalma, jogi háttér meghatározása

2.1. Elektronikus kereskedelmi szolgáltatás

Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás meghatározásához ki kell térnünk az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás definiálására, mivel a tanulmányban vizsgált kereskedelmi forma rendszertanilag az utóbbi kategórián belül helyezkedik el.

Az információs társadalom kifejezés keletkezése 1961-re nyúlik vissza. Mintegy két évtizeden keresztül a tényleges meghatározás nélkül más szavak szinonimájaként (például a tudástársadalom) volt használatos a posztindusztriális társadalom leírására. Az 1980-as évektől figyelhető meg az elméleti aspektus mellett a gyakorlati oldal (mint stratégiai irány) megjelenése. Az információs társadalom megteremtését célzó 1994-es Bangemann-jelentés a definíció leszűkítését eredményezte, mivel elsősorban a számítástechnikával és a hírközléssel összefüggésben tárgyalja a kérdéses intézményt. A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács állásfoglalása szerint azonban indokolatlan az említett két területre történő korlátozás, hiszen a hagyományos ágazatokra, a társadalom minden egyes alegységére kiterjed a vizsgált jelenség (NHIT 2006, 7-9. o.).

„Az informatikai, a telekommunikációs és médiatechnológia fejlődési sebessége az elmúlt években lényegesen gyorsabb volt a fejlett társadalmakban, mint a korábbi műszaki-tudományos eredmények elterjedésének a sebessége [...]. E technológiai fejlődés társadalmi léptékű változásainak a szakirodalom – a gazdasági ciklusok elmélete felől közelítve a jelenségekhez – az információs társadalom nevet adta” (Majó 2006, 30. o.).

Információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak minősül a hazai irányadó normatív háttér értelmében a távollévő felek között elektronikus úton, főszabály szerint ellenszolgáltatás fejében nyújtott szolgáltatás, amennyiben a szolgáltatás igénybe vevője egyedileg fér hozzá a szolgáltatáshoz [az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Ektv.) 2. § f) pont]. A globalizálódó gazdaság és társadalom által életre hívott új típusú jogviszony megvalósulásához a meghatározásban ismertetett négy követelmény egyidejű fennállása (konjunktív feltételek) szükséges:

- távollévő felek (a jogviszony alanyai fizikai értelemben nem egy térben helyezkednek el);

- elektronikus út, amely nem azonosítható a világhálóval, hiszen az internetnél szélesebb kört ölel fel ez a fogalom³ (a felek távollétében alkalmas jognyilatkozat tételére, az érvényesség egyik kritériuma);
- főszabályként a visszterhes ügyletek tartoznak az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás hatálya alá, azonban kivételes jelleggel megengedett az ingyenesség⁴ is (a szolgáltatás-ellenszolgáltatás relációjában előírt értékegyensúly utal a jogügylet gazdasági jellegére);
- egyedi hozzáférés a szolgáltatás igénybe vevője részéről (az egyedi hozzáférés kifejezés nem a fogyasztó általi közvetlen ajánlattételre, megrendelésre utal, hanem a szolgáltatás jellegére, amely bárki által igénybe vehető, továbbá az igénybevétel módjára, mivel a jogalkotó rendelkezésénél fogva kizárólag a „point to point”⁵ szolgáltatás tartozik az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás hatálya alá, így a „point to multipoint”⁶ jellegű teljesítés nem).

Az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás hatálya alá tartoznak az on-line módon, számítógépes rendszereken keresztül realizálódó gazdasági, kereskedelmi tevékenységek, amennyiben megfelelnek a fent említett kritériumoknak. Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás az információs társadalommal összefüggő tevékenységek egy szűkebb körét, speciális aspektusát érintik. „Az elektronikus kereskedelem termékek és szolgáltatások értékesítése a világhálón internetes technológiák alkalmazásával” (Hámori 2004, 833. o.). Elektronikus kereskedelmi szolgáltatásnak tekintjük azokat az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokat, amelyek célja valamely birtokba vehető forgalomképes ingó dolog –ideértve a pénzt és az értékpapírt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőket-, szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog (a továbbiakban együtt: áru)⁷ üzletszerű értékesítése, beszerzése, cseréje vagy más módon történő igénybevétele [Ektv. 2. § a) pont]. A meghatározás értelmében a digitális eszközök segítségével nyújtott szolgáltatások hatálya alá azok az információs társadalommal összefüggő jogügyletek tar-

³ Olyan vezetékes, rádiótechnikai, optikai vagy egyéb elektromágneses eszköz megfelel a digitális mód alkalmazásának, amely alkalmas elektronikus adatfeldolgozásra, tárolásra, valamint továbbításra [Ektv. 2. § b) pont]. Például az internet, vezetékes telefon, mobiltelefon, kábeltelevíziós hálózatok, különböző műholdas kapcsolatok.

⁴ Például a térítésmentesen nyújtott digitális információadás.

⁵ Adott időpontban egy meghatározott igénybe vevő részére nyújtja a szolgáltatást a másik fél, tehát szó szerinti fordítás szerint ponttól pontig történik az adatátvitel, a teljesítés, mint az elektronikus eszközök (e-mail) segítségével továbbított kereskedelmi tájékoztatás, vagy a megrendelt szoftver letöltése.

⁶ A szolgáltató egyidejűleg több fogyasztó számára teszi elérhetővé a szolgáltatást, például a televízió- és a rádióműsor terjesztése esetén.

⁷ A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2008. évi XLII. törvénnyel összhangban módosította a jogalkotó az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások fogalmát is, hiszen a korábbi közvetett tárgyak –áru és szolgáltatás- helyett a fogyasztóvédelmi megközelítés szerinti áru fogalmát használja azzal, hogy a terméknek tekintendő birtokba vehető forgalomképes ingó dolgok hatálya alól nem veszi ki a pénzt és az értékpapírt [2008. évi XLII. törvény 2. § f) pont].

toznak, amelyek a négy általános feltétel mellett a fogalomban meghatározott magatartásokra irányulnak, így a szerződés közvetett tárgyának (áru) üzletszerű értékesítésére, beszerzésére, cseréjére, egyéb módon történő birtokba adására, esetleg használatba adása.

Összefoglalva a következő követelmények egyidejű teljesülése esetén beszélhetünk elektronikus kereskedelmi szolgáltatásról:

- távollévő szerződő partnerek;
- elektronikus kommunikációs eszközzel tett jognyilatkozatok;
- főszabály szerint visszerthes jogügylet;
- az igénybe vevői pozícióban lévő fogyasztó egyedi hozzáférése az áruhoz, illetve a szolgáltatáshoz;
- üzletszerű értékesítés, vagy beszerzés, vagy csere vagy más módon megvalósuló igénybe vétel keretében;
- amennyiben a szolgáltatás nyújtása a Magyar Köztársaság területéről történik⁸ vagy hazánk felé irányul⁹ [Ektv. 1. § (1) bekezdés a) pont].

Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás lényegében a távollévők között kötött szerződés¹⁰ egyik speciális megjelenési formája¹¹ jogi szempontból.

A jogilag kimunkált definíció mellett további megközelítések is elfogadottak az elektronikus kereskedelem meghatározására (kategóriák Kondricz-Tímár 2000, 71-76. o.). Így a tágabb értelmezés, avagy a technológiai folyamatokat előtérbe helyező megközelítést elfogadják a digitális információ-szolgáltatás megvalósulása módjának vizsgálatából indulnak ki. Egzaktnak meghatározzák az elektronikus információt és – információ-szolgáltatást, viszont nem térnek ki ezen ügyletek által keletkeztetett jogviszonyok elemzésére. Ezt az álláspontot képviseli az USA-ban elfogadott Egyesített Számítógép Információs Ügyletekről szóló törvénytervezete.

Az ügyletek tartalmára koncentrálnak nézetet valló, mint az UNCITRAL által kibocsátott Modell Law a tartalmi követelményekből indulnak ki. A szűk és a tág értelmezés az elektronikus kereskedelem hatálya alá sorolja a B2B és a B2C jogügyleteket is. A „Minta törvény” kizárólag a gazdálkodó szervezetek, természetes sze-

⁸ A szolgáltatás a Magyar Köztársaság területéről nyújtott, amennyiben a szolgáltató az információs társadalommal kapcsolatos tevékenységét a Magyar Köztársaság területén lévő székhelyén, telephelyén vagy lakóhelyén fejti ki [Ektv. 2. § h) pont].

⁹ A Magyar Köztársaság területére irányul minden olyan szolgáltatás, amelyről az alkalmazott nyelv, a pénznem és egyéb körülmények alapján valószínűsíthető, hogy magyarországi igénybe vevő részére teszik hozzáférhetővé [Ektv. 2. § g) pont].

¹⁰ Minden olyan kontraktus távollévő felek viszonylatában kötöttnek minősül, amelyet a fogyasztó és a vállalkozás köt egymással termék, illetve szolgáltatás értékesítésére irányuló, a vállalkozás által működtetett távértékesítési rendszer keretében olyan módon, hogy a szerződés megkötése érdekében a vállalkozás kizárólag távközlő eszközt alkalmaz [A távollévők között kötött szerződésekről szóló 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet (a továbbiakban: 17/1999. Korm. rendelet) 1. § (1) bekezdés].

¹¹ A távollévők között kötött szerződés másik különös változata a csomagküldő kereskedés.

mélyek és az állami szervek viszonylatában felmerülő polgári jogi szerződéseket vonja e körbe, addig az USA-féle fogalom képviselői tágabb felfogása szerint az elektronikus aláírás is idetartozik.

A formai és tartalmi szempontokat egyaránt figyelembe vevő „vegyes szemlélet” követője a közösség, amely megfigyelhető az Európai Unió elektronikus kereskedelemmel kapcsolatos irányelveiben és az Európai Bizottság az „Elektronikus kereskedelem európai kezdeményezése” című közleményében. Az „Európai Unió Kormányának” álláspontja szerint az online kereskedelem hatálya alá tartozik az un. közvetett¹² és közvetlen tevékenységek¹³ is.

Az ipso iure jellegű fogalom-meghatározás alapján azon ügyleteket kell megjelölni, amelyek nem tartoznak az elektronikus kereskedelem hatálya alá (Strihó 2007, 102-104. o.).

Az elektronikus közegben érvényesen tehető jognyilatkozatok köre napjainkban egyre nagyobb területet ölelnek fel, a gazdasági és társadalmi viszonyok jogalanyait egyre nagyobb számban érintik az online módon továbbított akaratnyilatkozatok. A digitális jogügyletek az alapvető üzleti és gazdasági modellekből kiindulva (Majó 2004, Nemeslaki 2004) a következő aspektusokban jelenhetnek meg:

1. A2A (administration to administration): ezen kontraktusoknál az adminisztráció áll az adminisztrációval szemben, tehát a jogviszony mindkét pólusán az állam, illetve az állam képviselőjében valamely állami szerv (annak képviselője) áll, így kizárólag a közigazgatási jogszabályok hatálya alá tartoznak. Gyakorlatilag a digitalizált államigazgatással azonosíthatjuk az A2A rövidítést; például az egyablakos rendszer.
2. A2B (administration to business)/ B2A (business to administration): az alábbi jogviszony egyik oldalán az állam, illetőleg valamely állami szerv (annak képviselője) található, míg a másik pozícióban a gazdaság valamely szereplője. Ebben a pontban ismertetett megjelenési formára is irányadóak a közigazgatási jogi normák; például az elektronikus ügyintézés a vállalkozások és a közhivatalok között, mint a cégeljárás.
3. B2B (business to business): a szerződő felek mindegyike a gazdasági életben fejt ki tevékenységét és szakmai körében bocsátja ki jognyilatkozatát¹⁴. Ezen jogügyletek már a civil jog hatálya alá tartoznak, azonban a tanulmány nem tárgyalja részletesen a rájuk vonatkozó szabályokat. Ez a terület a vállalkozások közötti kereskedelmi folyamatokat jelenti.

¹² Ingó dolgok on-line módon történő megrendelése.

¹³ Eszmei javak és szolgáltatások digitális eszközök általi megrendelése, fizetése és szállítása.

¹⁴ Vállalkozásnak tekinti a jogalkotó a gazdasági vagy a szakmai (szabályozott szakmának minősülő) tevékenységével összefüggő célok érdekében eljáró jogalanyokat (természetes személy, jogi személyiség nélküli szervezet, ideértve a külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepét) [Ektv. 2. § t) pont].

4. B2C (business to consumer)/ C2B (consumer to business): a B2B típusú jogügyletekhez képest annyiban tér el a B2C/C2B jellegű forma, hogy a jogviszony egyik pólusán fogyasztó¹⁵ áll.
5. C2C (consumer to consumer): a fogyasztó – fogyasztó relációjában tett jognyilatkozatokra utal ez a rövidítés, vagyis a természetes személyek kölcsönös magánjellegű közléseit¹⁶ jelöli. A jogalkotó rendelkezésénél fogva eleve kizártak az Ektv. hatálya alól, mivel a szerződés mindkét pólusán olyan jogalany található, aki szakmai tevékenységén kívül tesz nyilatkozatot. A C2C jogviszonyok esetén a szerződő felek szakmai, gazdasági tevékenységük körén kívüli célból járnak el, érdeklődési körhöz igazodó klubok, on-line bolhapiacok.
6. C2A (consumer to administration) / A2C (administration to consumer): a jogviszony egyik pólusán a fogyasztó áll, vele szemben az állam (az államot képviselő szerv vagy személy). Az esszének ezen kontraktusok nem képezik tárgyát, mivel elsődlegesen a közigazgatási jogi normák az irányadók a C2A/A2C felek viszonylatában; az elektronikus ügyintézés, mint például a digitalizált adóügyintézés az ilyen típusú jogügyletek közé sorolhatóak.

Jelen dolgozat vizsgálódási területe a d) pont alatt szereplő szerződések, mivel az azt megelőző [c)] pontban ismertetett konstrukcióhoz képest ebben az esetben a fogyasztói „jelenlét”/érintettség következtében a jogalkotó meghatározott többletjogokat, biztosítékokat épített be a fogyasztói minőségből eredő hátrány kiegyenlítése érdekében.

Fogyasztóvédelem szempontjából azonban visszalépésnek tekinthető a fogyasztó fogalmának a Ptk-beli meghatározáshoz¹⁷ képest történő leszűkítése a természetes személyekre. A módosítás értelmében, ha például egy gazdasági társaság elektronikus úton rendel meg valamilyen terméket, vagy szolgáltatást, akkor nem illetik meg a szolgáltatás nyújtójával szembeni kompenzációs jogok, mint fogyasztót.

2.2. *Jogszabályi háttér*

Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás jogforrási hierarchiáját vizsgálva megállapítható, hogy egy több szintű, komplex struktúra segítségével rendezhetőek a ta-

¹⁵ Az elektronikus kereskedelemre irányadó értelmező rendelkezés értelmében fogyasztónak minősül az a természetes személy, aki önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében jár el [Ektv. 2. § v) pont].

¹⁶ A magánjellegű közlés fogalmát hatályon kívül helyezte a jogalkotó 2007. augusztus 5. napjától. Így meghatározása a törvény egészének figyelembe vételével és tételes szabályokból következtethető ki: az on-line közlés abban az esetben tekintendő magánjellegűnek, ha a fél e-mail vagy azzal egyenértékű kommunikációs eszközzel tesz nyilatkozatot magáncélból, tehát nem szakmai, üzleti, kereskedelmi tevékenységével összefüggésben [Ektv. 6. § (5) bekezdés], valamint nem közfeladat ellátása során.

nulmány tárgyát képező jogviszonyok. A konkrét szerződés esetén változhat az alkalmazandó jogszabályok száma attól függően, hogy milyen digitális tevékenység, áru a jogviszony tárgya. A speciális szintű normáktól haladva az általános jellegű normák felé érvényesül a gyakorlatban követendő „a lex specialis derogat legi generali” alapelv.

- Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény (a továbbiakban: Eht.; különösen „Az elektronikus hírközlési szolgáltatásokra, illetőleg tevékenységekre vonatkozó szabályok” című harmadik része; például az Ektv. az elektronikus kommunikációs eszközök igénybe vételével továbbított digitális reklámokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza, az Eht. az automatizált hívóberendezéssel, telefon által és egyéb hírközlési rendszerek útján megjeleníthető közvetlen üzletszerzést és tájékoztatást rendezi.)
- Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény;
- A távollévők között kötött szerződésekről szóló 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet [az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás az egyik speciális megjelenési formája a távollévők között kötött szerződésnek; (Papp 2007.)];
- A kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény;
- A nyilvántartásba vételre kötelezett áruk és szolgáltatások köréről és az ezekre vonatkozó kereskedelmi tevékenység gyakorlásának feltételeiről 25/2007. (II. 28.) GKM rendelet (az elektronikus kereskedelmi tevékenység megkezdésének feltétele a nyilvántartásba vétel¹⁸);
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) kötelmi jogi általános része érvényesül szubszidiárius jelleggel –mintegy háttérnormaként- magánjogi kódexünkben foglalt szakaszok abban az esetben alkalmazandók, ha az előbbi jogszabályok egyike sem rendelkezik az adott jogi helyzetről.

A felsorolt jogszabályok közül speciális szinten helyezkedik el az elektronikus kereskedelmi szolgáltatással összefüggésben az Ektv., az Eht., és a 17/1999. Korm. rendelet, amelyek közül az elektronikus hírközlésről szóló norma csak abban az esetben alkalmazandó még az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásról szóló törvényt is megelőzve, ha a hivatkozott törvénytől, zárójelben feltüntetett magatartások kerülnek kifejtésre. A 17/1999. Korm. rendeletben foglaltak az elektronikus

¹⁸ A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Engedélyezési és Közigazgatási Hivatala a on-line kereskedelemmel foglalkozó cégek tevékenységét csomagküldő tevékenységnek minősítette, így csak formálisan tettünk eleget az előzetes engedélyezést kizáró procedúrák kizárását előíró brüsszeli követelménynek az Ektv. 3. § (1) bekezdésével. A hivatkozott előfeltétel –az előzetes engedélyezést kizáró elv- deklarálását követően ugyanis a jogalkotó két alpontba sorolja a kivételes eseteket [Ektv. 3. § (2) bekezdésének a) és b) pontjai].

kereskedelmi törvényben nem szabályozott kérdések rendezésére irányadóak. Az elektronikus kereskedelmi tevékenység megkezdésének konkrét feltételeit a nyilvántartásba vételi eljárásról szóló GKM rendelet tartalmazza. Amennyiben sem az Ektv. (vagy tevékenységtől függően más jogszabály) sem a 17/1999. Korm.rendelet nem rendelkezik a jogviszony valamely aspektusáról, akkor mögöttes normaként érvényesül a kereskedelemről szóló törvény és a Ptk. kötelmi jogi általános része.

Az alkalmazandó jogszabályok köre és sorrendje a konkrét jogi helyzet függvényében változhat. A vizsgálandó társadalmi, gazdasági jogviszony sajátosságaihoz igazodva ki is egészülhet a jelen tanulmányban feltüntetett hierarchia. E kérdéskörnek az elemzése azonban egy újabb esszé témáját képezheti.

3. Garanciális jogintézmények

A digitális berendezések, különösen a világháló lehetőséget biztosít arra, hogy különböző gazdasági ügyleteket, tranzakciókat bonyolítsunk le viszonylag rövid idő alatt, egyidejűleg akár több résztvevővel is. A hagyományos üzletkötésekkel szemben, melynek során a személyes kontaktus igen nagy szerepet játszik, az új formációnál esetleg nem is azonos nyelvet beszélnek a jogviszony alanyai. A jogügylet szereplői anélkül, hogy egyszer is találkoznának, legalább képviselőik útján, sok esetben úgy kötnek mindenféle tárgyú és volumenű szerződést, hogy különböző kultúrában, jogi környezetben élnek.

Az elektronikus kommunikációs eszközök által tett jognyilatkozatok általánossá tételének előmozdításával összefüggésben kulcskérdésnek minősül a bizalom megteremtése, amelynek különös jelentősége van a megállapodást kötő felek mindegyikénél, így a szolgáltatói és a fogyasztói oldalon is. A jogalkotó számos többlet jogintézményt, rendelkezést iktatott be az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás vonatkozásában annak érdekében, hogy fokozza a relatíve új típusú jogviszonnyal szembeni bizalmat, mérsékelje a személyes kontaktus hiányából eredő érvénytelen szerződések számát, továbbá a fogyasztó „laikus” mivoltából eredő hátrányok kompenzálása érdekében. A felsorolt célok elérését szolgálja például a „one click order” tilalmának bevezetése; a szolgáltatót terhelő speciális és meglehetősen széles körű tájékoztatási kötelezettsége; etc.. Érdemes azonban kiemelni, hogy nem csak a szolgáltatás igénybe vevőjét szükséges jogilag védelmezni, hanem szerződő partnerét is. Ugyanis a szolgáltatói pozícióban lévő fél is kiszolgáltatott a komolytalan vagy cselekvőképességgel nem rendelkező megrendelőkkel, fogyasztókkal szemben. A következőkben a hivatkozott szakaszok kerülnek ismertetésre.

3.1. A „one click order” tilalma

A szerződéskötés folyamatában érvényesítendő követelmény a „one click order tilalma”, amelynek értelmében jogsértő magatartásnak minősül az egyetlen kattintás eredményeképpen keletkező szerződés. A szolgáltató részéről érkező ajánlattételi

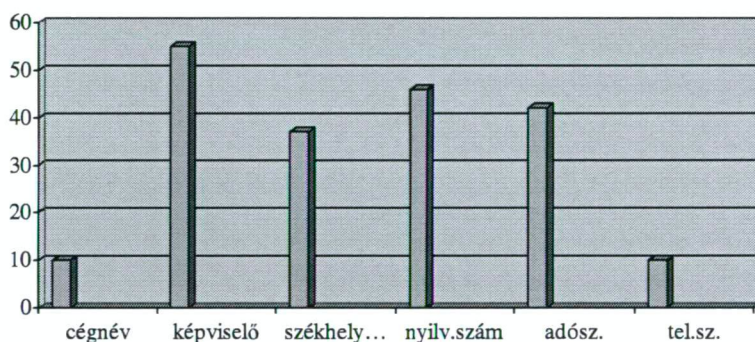
felhívással kezdődő módszerben a szolgáltatást nyújtó visszaigazolási kötelezettségének bevezetésével tesz eleget a jogalkotó ezen előírásának. A szolgáltató ajánlatának eljuttatásakor pedig a fogyasztó adatbeviteli hibáinak azonosításával és kijavításával teljesíthető a kritérium [Ektv. 6. § (1) bekezdés].

3.2. Tájékoztatási kötelezettség

A fogyasztó helyes és megalapozott döntését segíti elő a másik felet terhelő közzétételi, tájékoztatási kötelezettség, amely a jogügylet keletkezésének szinte minden fázisában megjelenik (Ektv. 4-5. §§; 17/1999. Korm. rendelet 2. §).

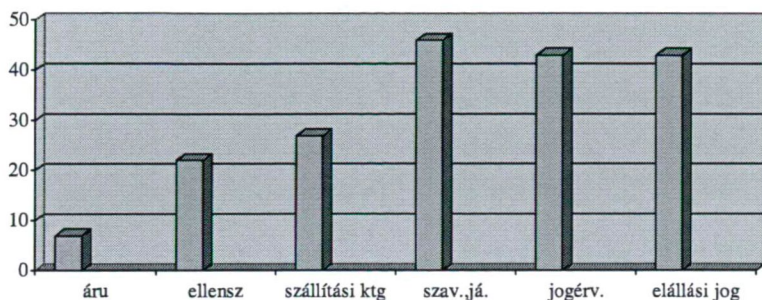
A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség, a Reklámfelügyeleti- és e-kereskedelmi Osztály és a Szolgáltatás-ellenőrzési Osztály által végzett vizsgálata rámutatott a szolgáltatók fegyelmezetlenségére a tájékoztatással összefüggésben. A vizsgálati időszakban (2006. év) 78 felkeresett cégnél ellenőrizték, hogy globálisan a tájékoztatási kötelezettségüknek, és azon belül az egyes körülményekről milyen arányban történik meg a jogszabályi előírásoknak megfelelő informálása a fogyasztónak. A vizsgálat eredményeképpen megállapította az eljáró hatóság, hogy csupán 12%-os mértékű a teljes körű tájékoztatás és a szolgáltatók közel 90 %-a hiányosan tesz eleget a közzétételi kötelezettségének. Valamennyi kötelezően előírt körülményre vonatkozó adatszolgáltatási, és tájékoztatási kötelezettség megvalósulásának arányát prezentáljuk az 1. és 2. számú ábrák segítségével.

1. ábra Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatók adatszolgáltatási fegyelme: információk hiányok (N=78)

Forrás: Jelentés az elektronikus kereskedelemre vonatkozó tájékoztatási kötelezettség betartásának ellenőrzéséről (Ikt. Szám: SEO 381/2006.; Budapest, 2006. december, http://www.nfh.hu/data/cms81171/jelentes_evvege.pdf)

2. ábra Az áruval kapcsolatos tájékoztatási kötelezettség elmaradása (N=78)

Forrás: : Jelentés az elektronikus kereskedelemre vonatkozó tájékoztatási kötelezettség betartásának ellenőrzéséről (Ikt. Szám: SEO 381/2006.; Budapest, 2006. december, http://www.nfh.hu/data/cms81171/jelentes_evvege.pdf)

A szolgáltatót terhelő, szinte minden körülményre kiterjedő adatszolgáltatási-, tájékoztatási-, és közzétételi kötelezettsége az e-fogyasztóvédelem alappilléreként preventív funkciót tölt be az érvénytelen szerződések¹⁹ szemszögéből. A szerződéskötéshez szükséges információk birtokában a fogyasztó valós igényeihez igazodó jogviszony alanya lehet, így mérsékelhető az akarati hibára visszavezethető megtámadási okok miatti érvénytelenség. A felek jelenlétének, közvetlen kontaktusának hiányában gyökerező bizalmatlanság is csökkenthető a digitális jogüggyekkel szemben, így követve a robbanásszerű technikai- és technológiai fejlődést, széles körben elterjedhetnek az elektronikus szerződések, dokumentumok. A Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa egyre több olyan ügyben jár el, amelyben fő szerephez jutnak az elektronikus eszközök, különösen a világháló²⁰. Az interneten megjelenő tájékoztatással kapcsolatban következetes álláspont olvasható a vizsgált döntésekben. Alapvetően fogyasztóbarát magatartást követel meg az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás nyújtója részéről a hivatal. Az internet sajátosságaiból kiindulva megállapítható, hogy előnyös sajátosságainak nem megfelelő alkalmazása a fogyasztók döntésének tisztességtelen befolyásolására irányulhat. A világháló használatával rendkívül sok információhoz juthatunk, akár egyidejűleg gyors elérési idő alatt. A szakmai és gazdasági körén kívül eljáró, laikus fogyasztó egyébként is hátrányos helyzete fokozódhat a felsorolt jellemzők miatt, ugyanis az adatok sokaságából nem feltétlenül tudja kiszűrni az adott jogügylet szempontjából releváns tényeket. A szolgáltatói pozícióban lévő fél közzétételi- és tájékoztatási kötelezettségének teljesítésekor köteles az információkat megszerezni, áttekinthetővé tenni szerződő part-

¹⁹ A semmisségi és megtámadási okok közül kizárólag a tanulmány tárgya szempontjából tipikusnak minősülőket ismertetjük; így a fogyasztó oldalán az akarati hibákat, a szolgáltató esetén pedig a szerződő partnerének cselekvőképtelensége, korlátozott cselekvőképessége miatti érvénytelenséget.

²⁰ Például a Vj-129/2005/31. számú és a Vj-133/2005/26. számú határozat.

nere számára a tisztességes eljárás követelményének eleget téve. Összhangban a jogalkotó előírásával a kapcsolódó esetekben is elvárásként fogalmazódik meg az ismertetés módjával szemben a digitális úton történő megvalósítás²¹; közvetlenül²²; folyamatosan²³ és könnyű hozzáférés²⁴ garantálásával.

3.3. Cselekvőképesség

Az érvénytelenség kérdését célszerű megvizsgálni a kontraktus másik oldalán található jogalany, a szolgáltató szemszögéből is.

Az online úton kötött szerződés érvénytelensége nem csak akarati hibára vezethető vissza, hanem a fogyasztó cselekvőképességének fogyatékoságára is. Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás két meghatározó sajátosságában lelhető meg a probléma forrása:

- a megállapodást kötő jogalanyok fizikailag nem egy térben helyezkednek el, a távollévő felek személyes találkozásának, kontaktusának hiánya;
- és az elektronikus út megjelenése a jognyilatkozatok továbbításának közegeként.

A szolgáltatónak meg kell győződnie arról, hogy szerződő partnere cselekvőképes. Ennek érdekében célszerű a szerződéskötés folyamatába beépíteni olyan lépéseket, amelyek segítségével kizárható például egy hatéves gyermekkel történő megállapodás kötése. Tökéletes megoldás nem létezik a cselekvőképességgel összefüggő probléma kezelésére, de például meghatározott nyilatkozatok elfogadásához köthető a szerződés érvényessége, továbbá bizonyos az adott személyhez tapadó adatok is kérhetőek (természetesen a speciális adatvédelmi előírások figyelembe vételével).

Az online ügyletekkel kapcsolatos, elsősorban fogyasztóvédelmi rendelkezések ismertetésekor érdemes kitérni arra a morális problémára, hogy nálunk sok esetben az adott szó becsületét nyomaiban sem fedezhetjük fel. Míg például a Nathan Rotschild nevével fémjelzett bankház, a FED milliárdos nagyságrendű hitelezései során gyakran szóbeli megállapodás köttetik a felek között. Hivatkozhatunk az izslám országok kereskedőire is, akik fő szabály szerint kézfogással egyeznek meg, máshol birkafaggyú nyalogatásával erősítik meg ügyleteiket. Nincs szükség még

²¹ Mivel a szerződő felek digitális közegben teszik jognyilatkozataikat, így lényeges kikötés, hogy a kontraktus megkötése szempontjából relevanciával bíró adatok, körülmények is elektronikus eszköz igénybevételével váljanak hozzáférhetővé.

²² A közvetlenség arra utal, hogy a szolgáltatás igénybe vevője más jogalany közreműködése nélkül ismerhesse meg a számára fontos, jogszabály által előírt adatokat.

²³ Lényeges követelmény fogyasztóvédelmi szempontból, hogy a szerződéskötés folyamán bármikor elérhesse az információkat; már a szerződés megkötését megelőzően, a szerződéskötés során, a szerződés hatálya alatt és azt követően is letölthesse, tárolhassa azokat.

²⁴ A szolgáltató által közzétett információk megismerése bárki számára lehetséges, tehát az adatokhoz való jutás nem köthető speciális technikai eszköz, berendezés beszerzéséhez, üzemeltetéséhez, stb..

arany megrendelése, szállítása esetén sem írásba foglalt, papír alapú dokumentumra, hiszen az adott szó szentsége révén meg sem fordul a felekben a szerződésszegés gondolata. Hazánkban ezzel szemben már eleve olyan indíttatással szövegezik meg jogászaink a szerződést, hogy azt a későbbiekben „fel lehessen borítani”, tehát már eleve belekalkuláljuk a szerződés megszegésének lehetőségét.

Szerződéses fegyelem híján lehet egyáltalán működő- és fejlődőképes, prosperáló gazdaságot építeni? A fent ismertetett körülmények fényében hogyan bízhatnánk meg bárkinek az elektronikus aláírásában, tartozzon az bármely fokozatba?

1. táblázat: Garanciális intézmények az év e-kereskedői gyakorlatában, 2008-ban

Szolgáltató	One click order tilalma	Szolgáltató elérhetősége	Ászf közzététele	Elállási jog ²⁵	Cselekvő képesség vizsgálata
Bookline ²⁶	Biztosítva	e-mail tel., cím	Beépítve a regisztráció folyamatába	8 mnap (17/1999.Ko rm.r.)	regisztráció a felhasználási feltételek elfogadásakor.
Extreme Digital ²⁷	Biztosítva	e-mail tel., cím	Beépítve a földalon	8 mnap (17/1999.Ko rm.r.)	regisztráció
Vatera ²⁸	Biztosítva	Honlapon, elektronikus adatapon keresztül	Beépítve a regisztráció folyamatába	Kizárja az eladói pozícióban lévő felhasználó esetén ²⁹	Regisztráció, ellenőrzött vásárló.

Forrás: saját szerkesztés

A 2008-as év elektronikus kereskedői³⁰ közül hármat vizsgáltunk meg a tanulmány harmadik részében tárgyalt garanciális rendelkezések érvényesítése szempontjából. Az egy kattintás eredményeképpen keletkező jogügylet tilalmával összefüggésben elsősorban a szolgáltató visszaigazolási kötelezettségére, a tájékoztatási

²⁵ A vizsgált cégekre a távollévők között kötött szerződésekre alkalmazandó 17/1999. Korm. rendelet mellett az elektronikus kereskedelemről szóló 2001. évi CVIII. törvény is, amely lehetővé teszi a megrendeléstől való elállást is.

²⁶ www.bookline.hu

²⁷ www.edigital.hu

²⁸ www.vatera.hu

²⁹ <http://img.vatera.hu/license/main.html>; megjegyezzük, hogy a fogyasztót megilleti az elállás joga (a vásárlástól és a megrendeléstől is) a fent ismertetett jogszabályok alapján, illetve a felek vonatkozásában mögöttes normaként alkalmazandó a Ptk. kötelmi általános része.

³⁰ www.evker.hu

kötelezettség köréből az elérhetőség és az általános szerződési feltételek közzétételére, valamint az elállási jog biztosítására terjedt ki a vizsgálat. Az összegző táblázatban feltüntetésre került a cselekvőképesség felmérésére irányuló kereskedői megoldások (illetve azok hiánya) is. A digitális úton megvalósuló kereskedelem vonatkozásában előírt tájékoztatási kötelezettség gyakorlati megjelenéséről készült általános felméréssel szemben a címükhöz hűen 2008-ban inkább jogkövetőnek tűnnek az eredmények. A kiválasztott három cég, nevezetesen a bookline, a vatera, az és az edigital

4. Összegzés

Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás jellemzőinek, hatásának vizsgálata nem szűkíthető le annak polgári jogi vetületeire. Egy rendkívül komplex, szinte minden jogterületre beszivárgó, a gazdasági folyamatok során előtérbe kerülő kérdésről van szó. Szükséges azonban jelezni, hogy az új típusú formáció (elektronikus úton tett jognyilatkozatok, és online ügyletek) nem csak pozitívumot jelent számunkra. A digitalizáció előretörésével a kereskedelem struktúrája átrendeződik, amelynek többletköltségei akár az állami szférára hárulhatnak, mert a részben digitalizált üzletek és az újonnan létesített virtuális áruházak költségtakarékosság okán több tucat munkavállalójuktól megválva a segélyezési zónába kerülők számát növelhetik. Miközben a munkanélküliség okozója akár két számjegyű nyereséget számolhat el, addig e tömegek megélhetőségének biztosítása, átképzési támogatása, az állami költségvetést terheli. Egyáltalán nem reális, hogy a Man-szigeten vagy a Jersey-n bejegyzett offshore cégek hazai tulajdonosai az adórendszer megkerülésével jussanak több számjegyű haszonhoz, ezért jövedelmük egy részének „visszapumpálását” kell elérni. Véleményem szerint a jogalkotónak őrizkednie kell attól, hogy ilyen „fogd a pénzt és fuss vállalkozás” létesítésének a lehetőségét biztosítsa.

Mindazonáltal a legnagyobb fordulat ebben folyamatban, hogy a világszerte elterjesztett, bizalmon és személyes kötődésen alapuló személyes kereskedelmi forma háttérbe szorul és ezáltal a vásárlás mint individuális élmény megszűnik. Egy-egy vásárlás néhány kattintásra redukálódik, melynek új jogi aspektusai még most is formálódnak.

Felhasznált irodalom:

- Csécsey Gy. – Fézer T. – Károlyi G. – Petkó M. – Török E. 2006: *A gazdasági szféra ügyletei*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Hámori B. 2004: Bizalom, jóhírnév és identitás az elektronikus piacokon. *Közgazdasági Szemle*, 9, 832-848. o.
- Kondricz P. – Tímár T. 2000: *Az elektronikus kereskedelem jogi kérdései*. KJK-KERSZÖV, Budapest.

- Majó Z. 2004: Online közszolgáltatások- Dont stand in line, get online! In Dinya L. – Farkas F. – Hetesi E. – Veres Z. (szerk.): *Nonbusiness Marketing és Menedzsment*. KJK Kiadó, Budapest. 383 – 401. o.
- Majó Z. 2006: Úton az információs társadalom felé: tudjuk-e, hová tartunk? *Információs Társadalom*, 1, 30-39. o.
- Majó Z. 2007: e-HRM: az elektronikus emberi erőforrás menedzsment jelenségvilága -the webolution of HR-. Doktori Értekezés, Szeged.
- Nemeslaki A. 2004: *e-Business üzleti modellek*. Adecom, Budapest.
- NHIT 2006: A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács álláspontja az „információs társadalom” értelmezéséről 2006. *Információs társadalom*, 3, 7-9. o.
- Papp T. 2007: *Atipikus szerződések*. Egyetemi jegyzet Tyras, Szeged.
- Strihó K. 2007: Határtalan lehetőségek az elektronikus kereskedelemben. In Papp T. (szerk.): *Acta Conventus de Iure Civili, Tomus VI. LECTUM*, Szeged. 99-133.o.
- Sylvester N. – Verebics J. 2006: *Az elektronikus aláírásra, elektronikus kereskedelemre vonatkozó törvények magyarázata*. HVG-ORAC, Budapest.
- Verebics J. 2001: *Az elektronikus gazdasági kapcsolatok joga*. HVG-ORAC, Budapest.